

Емпіричне дослідження показало, що серед сучасної молоді є багато легко керованих індивідів, які схильні сприймати маніпулятивні впливи засобів масової інформації, що актуалізує проблему вивчення ефективних психологічних стратегій протидії таким впливам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачев Г. Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия / Г. Грачев, И. Мельник // Алгоритм. – 2002. – 163 с.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – М.: ЧеРо, Издательство МГУ, 1997. – 344 с.
3. Зелинский С. А. Манипуляции массами и психоанализ. Манипулирование массовыми психическими процессами посредством психоаналитических методик. – Спб.: Издательско-Торговый Дом «СКИФИЯ», 2008. – 248 с.
4. Кальба Я. Масифікація та її прояви в контексті сучасних телемедіа / Я. Кальба // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 4. – С. 63-67.
5. Медіапсихологія: на перетині інформаційного та освітнього просторів [колективна монографія] / О. Т. Барішполець, О. Л. Вознесенська, О. Є. Голубєва, Г. В. Мироненко, Л. А. Найдьонова, Н. О. Обухова, Н. І. Череповська / За ред. Л. А. Найдьонової, Н. І. Череповської; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К.: Міленіум, 2014. – 244 с.
6. Ольшанский Д. Психология масс / Д. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2001. – 386 с.

Гончар Т.

Науковий керівник – доц. Олексюк В. Р

ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка наукової проблеми. У старшому шкільному віці постають фундаментальні питання вибору життєвої позиції, перспективи подальшого життя, визначення цілей, пошук сенсу власного буття, створення суб'єктивної картини життя загалом. Уявлення юнаків та дівчат про минуле, сьогодення і майбутнє виступає основною детермінантою особистісного та професійного самовизначення, є критерієм психологічної та особистісної зрілості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психологічній науці можна виділити ряд підходів до визначення поняття «життєва перспектива» особистості: мотиваційний (Т. Гісме, З. Залескі, К. Левін, В. Ленс, Ж. Нюттен Л.К.Франк, П. Фрес), подійний (Р.А. Ахмеров, Є.І. Головаха, О.О. Кронік, Д. О. Леонтьев, Н.М.Толстих, В.С. Хомик), типологічний (К.О. Абульханова-Славська, Т.Н. Березіна, В.І. Ковальов) [7].

Мета статті – висвітлити результати емпіричного дослідження особливостей життєвих перспектив у старшому шкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Соціально-історична, властива лише людині якість індивідуального буття фіксується в понятті життєвого шляху [5]. Його основна сутність локалізується у такому феномені самосвідомості особистості як життєві перспективи [1]. Автор подійного підходу у дослідженні психологічного часу особистості Є. І. Головаха розглядає життєву перспективу як цілісну картину майбутнього, інтеграцію запланованих та очікуваних подій, з якими людина пов'яже соціальну цінність та індивідуальний сенс свого життя. Основними чинниками становлення життєвої перспективи виступають вікові особливості сприймання усіх трьох часових модальностей: теперішнього, минулого й майбутнього та їх динамічний характер [2]. На думку автора, структурними компонентами життєвої перспективи є життєві цілі та плани, ціннісні орієнтації, сенс життя, життєва програма, які водночас виступають фундаментом життєвої перспективи, забезпечують реалізацію її регулятивної функції [2].

Провідну роль в організації планування майбутнього прийнято відводити життєвим цілям [6]. Т. Титаренко зазначає, що життєві цілі є однією з форм самопрогнозування ідеального образу майбутнього; вони надають можливість планувати можливі результати власної активності та актуалізувати особистісні смисли [8]. Засобом здійснення життєвих цілей слугує життєвий план, який конкретизує їх в хронологічному та змістовому аспектах [2]. В життєвих планах встановлюються конкретні завдання, які необхідно виконати та засоби їх вирішення, тоді як у життєвих цілях створюється загальний образ майбутнього [6]. Варто наголосити на тому, що саме несуперечлива система ціннісних орієнтацій є важливою умовою для змістовного узгодження життєвих цілей та планів.

Старший шкільний вік охоплює період 15-17 років. Це період, у якому відбувається становлення системи стійких поглядів на світ, відкриття власних переживань, власної унікальності та неповторності, визначення свого призначення у житті. Ранній юнацький вік сенситивний для якісних змін самосвідомості, образу Я, становлення стійкого уявлення про себе [4]. Особливої актуальності набувають питання сенсу життя,

життєвої перспективи, цілей особистості, побудова життєвих планів, що знаходять своє відображення у ціннісному, особистісному та професійному самовизначенні.

Емпіричне дослідження проводилось в Переволоцькій загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів. Вибірку склали 53 учні, 9-11 класів, віком 15-17 років. Для вивчення суб'єктивної картини життєвого шляху та психологічного часу старшокласників ми обрали метод каузометрії (Є. І. Головаха, О. О. Кронік).

На підставі аналізу каузоматриць та каузограм досліджуваних нами виділено основні групи респондентів з особливостями сприймання часових модальностей у суб'єктивній картині життєвого шляху. У 18,9 % респондентів всі три часові модальності взаємопов'язані, що є ознакою суб'єктивно-гармонійної індивідуальної часової транспективи. Такий тип суб'єктивної картини включає позитивну характеристику прожитого життя, насиченість теперішнього приємними важливими подіями, наявність майбутніх перспектив, значних життєвих очікувань, інтересу до майбутнього; визначення та постановка цілей та планів, їх конкретизація.

Для 30,1 % респондентів притаманне переважання минулого над теперішнім та майбутнім, що проявляється у фіксації уваги на минулих аспектах власного життя, відсутність прагнення до значущих цілей. Минуле сприймається не лише як джерело досвіду, а час, в якому відбулось все найважливіше та найцікавіше, що позбавляє особистість відчуття повноти та задоволення теперішнім. Надмірне зосередження на минулому не дозволяє планувати власне майбутнє, ставити життєві цілі, визначати засоби їх реалізації.

У 37,8 % респондентів у суб'єктивній картині спостерігаємо переважання майбутнього над минулим і теперішнім. В такому випадку спрямованість у майбутнє характеризується великою продуктивністю створення його образів, плануванням професійного, сімейного життя, значною кількістю запланованих подій, розробленими життєвими планами та перспективами. Результатом виступає ігнорування минулого як періоду, в якому відбулись значущі життєві події, без надання їм певного смислового значення у становленні особистості, так і створенні майбутнього. Майбутні образи також залишаються відірваними від сьогодення, відповідно актуальний стан особистості, життя в ситуації «тут» і «тепер» не виступає механізмом творення подальшого життєвого шляху.

У 13,2 % респондентів Я-теперішнє віддалене від минулого та майбутнього. Теперішнє пов'язане із позитивними емоційними переживаннями, високим рівнем активності та енергійності, наповненості сьогодення подіями, які мають значення для особистості, але характеризуються відсутністю зв'язку з минулим або майбутніми очікуваннями. Такий характер темпоральної орієнтації характеризує особистість з низьким рівнем цілепокладання, відсутністю життєвих планів недостатнім прагненням до вдосконалення.

Для вивчення особливостей сенсожиттєвих орієнтацій старшокласників використали методику СЖО Д. О. Леонтьєва. Результати представлені на графічному зображенні (рис.1).

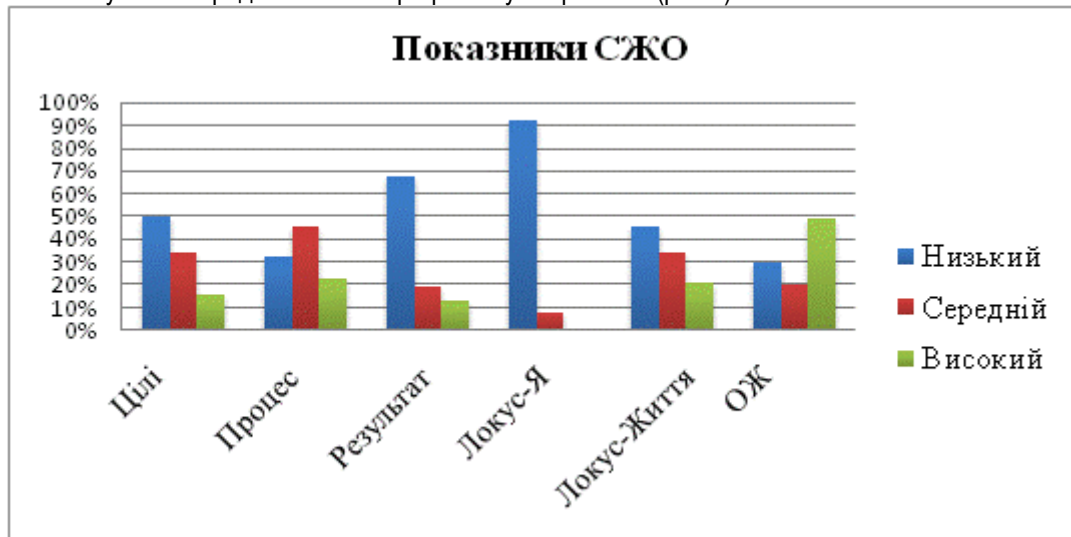

Рис. 1 Графічне зображення субшкал СЖО

За субшкалою «Цілі» для 16% респондентів характерною є наявність чітких цілей та намірів на майбутнє, які надають життю осмисленість, спрямованість та часову перспективу; розуміння власного покликання, визначеність поглядів на майбутнє. У 34% старшокласників спостерігаємо недостатню сформованість цілей та планів на майбутнє. 50%, мають низькі показники осмисленості майбутнього, тобто живуть вчорашнім днем, занурені у минулі спогади, події, переживання або зосереджуються на теперішньому вимірі.

Результати за субшкалою «Процес» свідчать про те, що 22,7 % респондентів сприймають процес власного життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений сенсом, задоволені життям у теперішньому та

будують плани на майбутнє. Для 45,3 % старшокласників життя хвилююче та захоплююче, наповнене цікавими справами, виступає джерелом задоволень або можливістю реалізувати власні здібності та можливості. 32 % старшокласників проявляють незадоволеність своїм життям в теперішньому, переважають переконання, що в минулому відбулася значна кількість важливих подій.

За субшкалою «Результат» 13,2% старшокласників задоволені пройденим відрізком життя, вважають його продуктивним та осмисленим. 18,9% старшокласників відчують задоволення від самореалізації та результатів в різних сферах життєдіяльності, частину пройденого життя розглядають як таку, що наповнена успіхами та змістом. Більшість респондентів 67,9 % не вважають пройдену частину життя цілеспрямованою, осмисленою, наповненою важливими та значущими подіями.

Результати за шкалою «Локус-Я» вказують на те, що лише 7,5% старшокласникам притаманні уявлення про себе як про сильну особистість, яка будує своє життя у відповідності зі своїми цілями. 92,5 % старшокласникам притаманне уявлення про неможливість самостійно контролювати перебіг подій власного життя та впливати на їх розвиток. Аналіз субшкали «Локус-життя» дає змогу говорити про те, що 20,8 % старшокласникам властива переконаність в тому, що людина може контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх в життя. Більшість респондентів 33,9 % мають переконання, що всі події життя піддаються свідомому контролю, а людина має можливість здійснювати життєві вибори за своїм бажанням. У 45,3 % старшокласників переважає уявлення про відсутність можливості здійснювати вільний вибір і контролювати власне життя та втілювати задумане у реальність.

Якщо аналізувати загальний показник сенсожиттєвих цінностей, то більшості старшокласникам 49,5 % властиві наявність життєвих цілей, осмисленість, цілеспрямованість, задоволеність сьогоденням та контролем над життєвими подіями. 20,4 % старшокласників переконанні в можливості ставити перед собою життєві цілі, самостійно обирати засоби їх реалізації. У 30,1 % старшокласників спостерігається недостатня сформованість життєвих цілей та планів на майбутнє, контролю над подіями власного життя та його осмисленості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, життєві перспективи визначаємо як складне ієрархічне утворення, ціннісно-смісловне за змістом, що інтегрує в собі образ майбутнього, минулий досвід на перетині теперішнього життя особистості. Старший шкільний вік розглядаємо як період активного осмислення власного життя, визначення світоглядної та моральної позиції, становлення різних сфер самовизначення. На основі проведеного дослідження нами виділено групи респондентів з особливостями сприймання часових модальностей у суб'єктивній картині життєвого шляху: а) інтеграція трьох часових модальностей життя; б) переважання майбутнього над минулим і теперішнім; в) переважання минулого над теперішнім та майбутнім; г) Я-теперішнє віддалене від минулого та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 301с.
2. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К., 1988. – 143 с.
3. Крутько С.В. Психологічні особливості життєвих стратегій особистості / С.В. Крутько, М.А. Крюкова // Вісник Одеського національного університету. – 2011. – Т.16. Вип.7: Психологія. – С.126-131.
4. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь / Н.А. Логинова / Под ред. Л. И. Анциферовой. – М., 1978. С. – 156-166.
5. Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. – М.: Мысль, 1980. – 204с.
6. Підручна І. Б. Психологічний аналіз категорії життєвої перспективи особистості / І. Б. Підручна // Психологічні перспективи. – 2010. – Вип.18. – С.204-2012.
7. Ральникова И. А. Жизненные перспективы личности в научной парадигме психологического знания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://izvestia.asu.ru/2011/2-1/psych/TheNewsOfASU-2011-2-1-psych-03.pdf>.
8. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості / Т. М. Титаренко. – К. : Марич, 2009. – 232 с. – (Серія «Психологічний інструментарій»).